

Självständigt arbete (examensarbete), 15 hp, för
Grundläraresexamen med inriktning mot arbete i fritidshem.
VT 2020
Fakulteten för lärarutbildning

Tillgänglighetens inverkan på fritidshemsundervisningen

En kvalitativ intervjustudie om lärares i
fritidshem syn på fritidshemsundervisningen

Tomás Amerise och Resul Besim

Författare

Tomás Amerise och Resul Besim

Titel

Tillgänglighetens inverkan på fritidshemsundervisningen. En kvalitativ intervjustudie om lärares i fritidshem syn på fritidshemsundervisningen.

Handledare

Kerstin Hansson

Bedömande lärare

Maria Bäcke

Abstract

Att arbeta inom fritidshemmet idag upplever vi vara ett mångfacetterat och komplext arbete. Det innebär stora utmaningar där lärare i fritidshem behöver förhålla sig till en mängd olika faktorer i allmänhet såsom organisation, ledning, utbildad personal, personaltäthet, samverkan och materialtillgång, vilka alla på något sätt inverkar på fritidshemsundervisningen. Karaktäristiskt för fritidshemmen är stora variationer i både gruppstorlek, personaltäthet och personalens utbildningsnivå, därmed försvåras oftast arbetet med att erbjuda barnen stimulerande fritidsaktiviteter. Syftet med studien är att, utifrån lärares i fritidshem perspektiv, undersöka hur tillgängligheten inverkar på fritidshemsundervisningen. Vår teoretiska ansats för att analysera det empiriska materialet har varit ramfaktorteorin. Studien är baserad på kvalitativa data från semistrukturerade intervjuer med fyra lärare i fritidshem för att besvara vår frågeställning och uppnå syftet med undersökningen. Resultatet visar på att tillgängligheten i form av lokaler, elevgruppens storlek och personaltäthet och utbildningsnivå inverkar på möjligheten att bedriva en god fritidshemsundervisning enligt läroplanens föreskrifter. Resultaten genererade tre begrepp, *anpassningar*, *hög ljudnivå* och *stress*, som en följd av trånga, bristfälliga och icke-adekvata fritidshemslokaler samt stora elevgrupper och personalbrist.

Ämnesord

Fritidshemsundervisning, Tillgänglighet, Lokaler, Elevgrupp, Personal, Anpassningar, Ljudnivå, Stress

Förord

Vi tackar våra familjer, vänner, kollegor och chefer för allt stöd och uppmuntran under arbetets gång. Självklart ska våra informanter ha ett stort tack för att ha tagit sig tid och ställt upp på intervjuerna.

Vi vill även rikta ett stort tack till vår handledare, Kerstin Hansson för handledning och konstruktiva synpunkter.

Tomás Amerise & Resul Besim

Malmö, 11 maj, 2020

Innehåll

1.	Inledning.....	6
1.1	Bakgrund	6
1.2	Centralt begrepp	7
1.3	Syfte och frågeställningar.....	8
2.	Litteraturgenomgång med tidigare forskning.....	8
2.1	Fritidshemmets utveckling.....	9
2.2	Styrdokument.....	9
2.3	Samverkan	10
2.4	Tillgänglighet.....	11
3.	Teoretisk utgångspunkt	12
3.1	Ramfaktorteorin	12
4.	Metod.....	13
4.1	Val av metod.....	13
4.2	Urval	14
4.2.1	Presentation av informanter.....	15
4.3	Studiens reliabilitet och validitet	15
4.4	Etiska överväganden	16
4.4.1	Informationskravet	16
4.4.2	Samtyckeskravet.....	16
4.4.3	Konfidentialitetskravet	17
4.4.4	Nyttjandekravet	17
4.5	Metoddiskussion.....	18
4.5.1	Bearbetning av materialet.....	18
4.5.2	Diskussion av genomförandet	18
5.	Resultat och analys.....	19

5.1	Faktorer i allmänhet	19
5.1.1	Ledning	20
5.1.2	Analys av ledning	21
5.1.3	Samverkan	21
5.1.4	Analys av samverkan	23
5.2	Tillgänglighet i synnerhet	23
5.2.1	Lokalernas utformning	23
5.2.2	Analys av lokalernas utformning	25
5.2.3	Elevgruppens storlek	25
5.2.4	Analys av elevgruppens storlek	27
5.2.5	Personaltäthet och utbildningsnivå	27
5.2.6	Analys av personaltäthet och utbildningsnivå	29
5.3	En optimal verksamhet	30
6.	Diskussion	31
6.1	Faktorer i allmänhet	31
6.2	Tillgängligheten i synnerhet	33
7.	Avslutning	36
	Referenslista	38
	Bilagor	40
	Missivbrev	41
	Intervjufrågor	42

1. Inledning

Nedan följer en bakgrundsbeskrivning av problemområdet som ligger till grund för föreliggande studie. De problem som presenteras behandlar begreppet tillgänglighet som är av relevans för fritidshemsundervisningen och kommer att behandlas vidare under rubriken litteraturgenomgång med tidigare forskning. För att tydliggöra för läsaren kommer en definition av det centrala begreppet tillgänglighet att presenteras i detta avsnitt och följs av studiens syfte och frågeställning.

1.1 Bakgrund

Med lek, samarbete, kreativitet och utforskande för att bidra till elevernas lärande och utveckling ligger yrket – lärare i fritidshem – oss varmt om hjärtat. Det innebär ett lustfyllt, engagerande och meningsfullt uppdrag men dessvärre är uppdraget och rollen som lärare i fritidshem, tillika fritidshemmets roll inom skolan som institution, inte alltid som det borde vara enligt styrdokumentet. Att arbeta inom fritidshemmet idag upplever vi, som är författare av föreliggande studie, vara ett mångfacetterat och komplext arbete. Det innebär stora utmaningar där lärare i fritidshem behöver förhålla sig till en mängd olika faktorer i allmänhet såsom organisation, ledning, utbildad personal, personaltäthet, samverkan och materialtillgång, vilka alla på något sätt inverkar på fritidshemsundervisningen. Dessa faktorer är, utifrån våra erfarenheter, oftast inte optimala i verksamheten och påverkar således dels varandra, dels undervisningen. I synnerhet identifierar vi tillgänglighet som en faktor av omfattande betydelse, vilket kommer att definieras och undersökas vidare i studien. Det handlar om lokaler med bristfälliga lärmiljöer, stora elevgrupper och låg personaltäthet och utbildningsnivå där lärare i fritidshem ofta behöver vara flexibla och anpassningsbara i situationer som inte är adekvata för deras arbetsuppgifter. Karaktäristiskt för fritidshemmen, skriver Skolverket (2003) är stora variationer i både gruppstorlek, personaltäthet och personalens utbildningsnivå, därmed försvåras oftast arbetet med att erbjuda barnen stimulerande fritidsaktiviteter. Detta tyder på försvårade möjligheter att bedriva en gedigen fritidshemsundervisning med kvalitet.

Enligt en utvärdering som Skolverket genomförde år 2018 fanns drygt en halv miljon elever inskrivna i 4250 fritidshem i Sverige, varav de flesta inskrivna eleverna var mellan 6 – 9

år. Rapporten visade på att andelen elever ökat med 45 procent de senaste tio åren medan antalet fritidshem varit relativt konstant. Vidare visade utvärderingen att det endast var en fjärdedel av de anställda i fritidshemmen som var behöriga att undervisa i fritidshemmet och 83 procent av rektorerna i rapporten menade att det var svårt att anställa lärare i fritidshem och fritidspedagoger. Skolverkets utvärdering slog fast att den låga behörighetsgraden innebär ett hinder för att läroplansdelen för fritidshemmet ska kunna omsättas i praktiken och konstaterade vidare att varken regeringen, Skolverket eller huvudmännen har prioriterat satsningar på ökad behörighet och kompetens i fritidshemmet (Skolverket, 2018).

Specialpedagogiska skolmyndighetens [SPSM] värderingsverktyg (2018) lyfter fram begreppet tillgänglighet som ett nyckelord. Begreppet beskriver hur en verksamhet, organisation, plats eller lokal lämpar sig för alla elever, oberoende av funktionsförmåga. Värderingsverktyget har tagits fram med syfte att stärka den pedagogiska verksamheten inom förskola, skola och fritidshem. Fokus ligger i att skapa en lärmiljö som främjar alla och har särskild betydelse för elever i behov av stöd. Om tillgängligheten i lärmiljön inte är optimal försvåras elevernas delaktighet i verksamheten. I skolans värld handlar det om hur vi systematiskt förbättrar och utvecklar våra lärmiljöer samt hur vi gör de åtkomliga för våra elever. Enligt tillgänglighetsmodellen i detta värderingsverktyg måste den sociala, pedagogiska och fysiska miljön samverka med varandra för att skapa en lärmiljö med förutsättningar som bidrar till att lärande sker. Tillgänglig lärmiljö innebär således att ge eleverna bättre förutsättningar i lärandet (SPSM, 2018).

1.2 Centralt begrepp

I föreliggande studie kommer vi således gå djupare in på vad tillgänglighet innebär och undersöka vilken inverkan den har på fritidshemsundervisningen. SPSM lyfter fram begreppet tillgänglighet som ett nyckelord och menar på att lärmiljön behöver vara optimal för eleverna annars försvåras deras delaktighet i verksamheten. Vi väljer att ta stöd i SPSM:s definition om tillgänglighet i denna studie, och vidga begreppet med en förskjutning mot en egen definition av tillgänglighet, nämligen lokalernas utformning, elevgruppens storlek och personaltäthet samt utbildningsnivå. För att eleverna ska ges bättre förutsättningar i lärandet bör den tillgängliga lärmiljön, i form av den sociala, pedagogiska och fysiska miljön, samverka med varandra (SPSM, 2018). Vår definition

bottnar således i dessa miljöer och vi menar på att den sociala miljön innebär elevgruppens storlek, den pedagogiska miljön innebär personaltäthet och utbildningsnivå samt att den fysiska miljön innebär lokalernas utformning. Anledningen till denna förskjutning är att SPSM:s definition är främst inriktat mot elever med specialpedagogiska behov men samtidigt är den även applicerbar för alla elever oberoende av funktionsförmåga, därav anledningen till att vi tillämpar denna definition på föreliggande studie.

Våra erfarenheter och litteraturgenomgången med tidigare forskning visar att de tre faktorerna, lokalernas utformning, elevgruppens storlek och personaltäthet samt utbildningsnivå, möjliggör denna definition och förskjutning av begreppet tillgänglighet.

1.3 Syfte och frågeställningar

Syftet med studien är att, utifrån lärares i fritidshem perspektiv, undersöka hur tillgängligheten inverkar på fritidshemsundervisningen. I vår studie utgår vi från behöriga lärares i fritidshem egna erfarenheter och deras syn på tillgänglighetens inverkan på fritidshemsundervisning.

- Hur ser lärare i fritidshem på tillgänglighetens inverkan på fritidshemsundervisningen?

2. Litteraturgenomgång med tidigare forskning

I detta avsnitt presenteras litteratur och tidigare forskning som belyser olika faktorer betydelse för fritidshemmets förutsättningar. Upplägget har gjorts utifrån studiens syfte och frågeställning. *Fritidshemmets utveckling* belyser skillnaderna över tid och *Styrdokument* illustrerar fritidshemmets uppdrag. *Samverkan*, med fyra olika professionsidentiteter, presenteras eftersom de belyser lärares i fritidshem olika yrkesroller, vilka framkommer i det empiriska resultatet och slutligen redovisas *Tillgängligheten*, utifrån de faktorer som anses relevanta i enlighet med studiens definition.

2.1 Fritidshemmets utveckling

Under den utbildningspedagogiska arenan på 1990-talet blev fritidshemmet alltmer skolimpregnerat och underställdes Skolverket. Det skulle läggas mer fokus på kunskapsinläring och social utveckling för att förbereda barnen inför samhällslivet. Ett livslångt lärande för barnen erbjöds genom ett nära samarbete i arbetslaget mellan grundskollärare, förskollärare och fritidspedagoger. Under 2000-talet lades ytterligare fokus på att utveckla barnens samarbetsförmåga, självförtroende, självständighet, förmåga att kommunicera, att tänka själv, ta initiativ och att lösa problem. Dessa ansågs vara nyckelkompetenser för barnen att ta med sig inför framtiden. Fritidspedagogens uppdrag blev således allt viktigare för skolväsendet, där hen genom att följa barnen både under skol- och fritidshemstid fick en helhetssyn över barnens utveckling (Rohlin, 2012). Samtidigt skriver Lundgren (2014) att det under 2000-talet skedde en förändring där styrningen försköts från skolpersonalens professionalitet till en starkare politisk styrning av skolan. Läroplaner, kursplaner och kontrollsystem blev mer detaljerade vilket ansågs visa på mistro gentemot skolans personal.

2.2 Styrdokument

Uppdragen som en lärare i fritidshem ska uppfylla är att komplettera och samverka med skolan, aktivt stimulera lärande och utveckling hos eleverna, skapa helhet i elevernas vardag, skapa meningsfull verksamhet, erbjuda omsorg, ge möjlighet till rekreation och främja sociala relationer och kamratskapande. Den nu gällande läroplanen, *Läroplan för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet* [Lgr11], tillkom och började gälla från 1 juli 2011 men innehöll inget eget kapitel för fritidshemmet utan tanken var att fritidshemmets uppdrag skulle baseras på Skolverkets Allmänna råd från 2007. År 2014 publicerades de nya allmänna råden vilket bidrog till att verksamheten skulle ha närmare koppling till förskoleklassen och de obligatoriska skolformerna och således tydliggjordes uppdraget med inriktningen att stimulera elevernas utveckling och lärande (Schröder & Tuisku, 2015). Kapitel fyra som innehåller fritidshemmets uppdrag i skolans läroplan, Lgr11, tillkom 1 juli 2016 som ett resultat av kvalitetsbrister och stora skillnader mellan de olika fritidshemmen (Skolverket, 2018). Enligt läroplanen ska undervisningen i fritidshemmet utgöra en helhet utifrån omsorg, utveckling och lärande. Fritidshemsundervisningen syftar till att komplettera förskoleklassen och skolan med hjälp av situationsstyrda, upplevelsebaserade och grupporienterade lärsituationer, vilka samtidigt

ska ta vara på elevernas behov, intressen och initiativ (Skolverket, 2019). Eleverna ska bland annat utveckla förmågor såsom att ”pröva och utveckla idéer, lösa problem och omsätta idéerna i handling, ta hänsyn till personliga behov av balans mellan aktivitet och vila samt skapa och upprätthålla goda relationer” (Skolverket, 2019, s. 25).

2.3 Samverkan

Schröder & Tuisku (2015) beskriver samverkan mellan skola och fritidshem och menar på att fritidshemmet ska komplettera skolan på två sätt, nämligen tids- och innehållsmässigt. Eleverna erbjuds en kvalitativ pedagogisk verksamhet utanför skoltid samt att de får ta del av andra erfarenheter och kunskaper som de inte får under skoltid. Författarna lyfter även fram läroplanens fyra F: fakta, förståelse, färdighet och förtrogenhet och menar på att fritidspedagogen använder sig av praktiska element för att konkretisera den teoretiska undervisningens innehåll för eleven genom exempelvis en aktivitet. Rohlin (2012) lyfter även framgångsfaktorer för en lyckad verksamhet, nämligen en gemensam ledning, gemensam planering, gemensam uppföljning och utvärdering, lokaler och personalens utveckling av verksamheten samt barnen. Skola och fritidshem får nu ett helhetsperspektiv som sätter grunden för synsättet som råder idag kring livslångt lärande.

Andersson (2013) beskriver i sin avhandling fyra olika professionsidentiteter på fritidshemmet och hur de samverkar med skolan, nämligen *backuplärares*, *lärare i social kompetens*, *skolkompletterande fritidspedagogen* och den *traditionella fritidspedagogen*. Författaren menar på att två av de fyra olika identiteterna riktar sig mot skolan där *backuplärares* undervisar i ett ämne och fokuserar mycket av sin tid på skolan och samarbetet med läraren. Vidare ägnar *lärare i social kompetens* sin tid på arbete med elever i mindre grupper och även denna grupp av fritidspedagoger har högre fokus på skoldagen. Till skillnad från de två tidigare identiteterna riktar den *skolkompletterande fritidspedagogen* sitt arbete mot fritidshemmet och arbetar med förlängning av skoldagen genom att erbjuda aktiviteter som stärker elevernas kunskaper i olika skolämnen samt att den har hög fokus på trygghet och omsorg. De ovanstående tre identiteterna skiljer sig från den fjärde identiteten som fokuserar sitt arbete på traditionell fritidshemspedagogik och motsätter sig att gå in i skolans bedömning av elever. Författaren menar på att hon anser det vara en positiv trend som tydliggör professionsidentiteten.

Skolinspektionens granskningsrapport *Kvalitet i fritidshem* (2010) visade på att personalen på fritidshemmen, i synnerhet de med en pedagogisk utbildning, oftast lägger mer kraft på tjänstgöringen i skolan och således har större benägenhet att släppa det pedagogiska arbetet med planeringen för fritidshemmet. Rapporten visade vidare att rektorn i över hälften av de granskade fritidshemmen behöver vara mer insatt och engagerad i fritidshemmets uppdrag för att stärka det pedagogiska utvecklingsarbetet. Lärarförbundets stora undersökningsrapport som genomfördes med 3 800 lärare i fritidshem/fritidspedagoger visade på att 70 procent av vederbörande inte hann planera den pedagogiska verksamheten i förhållande till sitt uppdrag och 85 procent menade att mer tid för planering skulle innebära högre kvalitet på verksamheten (Lärarförbundet, 2013).

2.4 Tillgänglighet

Ett nyckelord inom SPSM är begreppet tillgänglighet vilket syftar till att belysa lärmiljön och hur viktigt det är att den är optimal. Genom att den fysiska-, sociala- och pedagogiska miljön samverkar och är viktiga faktorer för att skapa lärmiljöer som ger förutsättningar för att lärande ska kunna ske enligt tillgänglighetsmodellen (SPSM, 2018). Oftast tänker de flesta när det kommer till den fysiska miljön på lokaler och hur de är utformade. Fritidshemslokalernas utformning har en stor påverkan på utveckling och lärande men den fysiska miljön är mer än bara utformandet av lokaler, utan även användandet av material, bakgrundsfaktorer som ljus och ljud och elevgruppens storlek ingår i kategorin. Flera rapporter visar på hur dessa faktorer påverkar den fysiska miljön (Schröder & Tuisku, 2015). Bland annat framhåller Skolinspektionens (2010) granskningsrapport brister i miljön. Den höga ljudnivån lyftes särskilt upp som en följd av de stora elevgrupperna och de dåliga lokalerna som eleverna fick infinna sig i. På många fritidshem reagerade både elever och vuxna även på stress till följd av ljudvolymen, trängseln och bristen på möjligheter för eleverna att ha en lugn plats för återhämtning. Skollagen framhåller också att huvudmannen har ansvaret att se till att elevgruppens storlek är rimlig och har en lämplig sammansättning. "Huvudmannen ska se till att elevgrupperna har en lämplig sammansättning och storlek och att eleverna även i övrigt erbjuds en god miljö" (SFS 2010:800, kap. 14 §9).

Även Lärarförbundets (2013) undersökningsrapport visade på att lärare i fritidshem upplever ljudnivån som ansträngande samt uppvisar symptom som stress, trötthet och

huvudvärk som ett resultat av de stora barngrupperna. Resultaten i undersökningen visade även att de största problemen med arbetssituationen är elevgruppernas storlek, att lokalerna inte var ämnade för adekvat fritidshemsundervisning, brist på personal och för lite tid för planering av verksamheten.

Skolverket (2003) skriver i en rapport att stora elevgrupper och låg personaltäthet kan leda till att elevers språkutveckling och samspelet mellan elever och vuxna får negativa effekter samt att identitetsutvecklingen hos de yngsta eleverna skadas. Vidare kan stora elevgrupper ha negativ inverkan på utvecklingen i relationerna mellan eleverna och således bidra till stresspåslag bland elever och personal. Rapporten visar vidare på att gruppstorlek har större betydelse för kvaliteten i en verksamhet än personaltätheten och menar på att mindre grupper är mer effektfulla än större med samma personaltäthet. Fallstudier som genomförts i rapporten påvisade att gruppstorlek och personaltäthet påverkade möjligheterna för att bedriva en god pedagogisk verksamhet. Men även upptagningsområdets karaktär, lokalernas utformning och personalens utbildning visade sig vara betydelsefulla faktorer för en bra verksamhet i fritidshem.

Detta påvisar betydelsen av syftet med föreliggande studie, det vill säga att undersöka tillgänglighetens, i form av lokalernas utformning, elevgruppens storlek och personaltäthet och utbildningsnivå, inverkan för en gedigen fritidshemsundervisning.

3. Teoretisk utgångspunkt

Nedan presenteras den teori som kommer att användas för analys av det empiriska materialet, närmare bestämt ramfaktorteorin. Denna teori kommer att användas i resultatdelen för att analysera det insamlade materialet och förklara hur olika faktorer relaterar till fritidshemsundervisningen.

3.1 Ramfaktorteorin

Ramfaktorteorin ingår i traditionen för läroplansforskning och syftar till att studera relationerna mellan undervisningsförlopp, resultat och begränsande yttre betingelser. Enligt ramfaktorteorin beror det förverkligade stoffurvalet i skolans undervisning oftast på flera andra offentliga beslut snarare än på vad som är beslutat enligt läroplanen. Statliga beslut

påverkar och bestämmer innehållet i undervisningen mer än läroplanens föreskrifter. De yttre begränsningarna anses vara tiden till förfogande för tolkning av läroplanen, elevgruppens storlek och utrustning såsom rum och material etc. Enligt teorin begränsas lärarens handlingsutrymme utifrån nämnda fysiska ramar. Vidare påverkas innehållet genom reglerande ramar såsom betygssystem och formella kompetenskrav på lärare (Linde, 2012).

Lundgren (2014) menar att politiska beslut påverkar undervisningsförlopp och resultat eftersom att tidsramar och elevsammansättningar i grunden handlar om resursfördelning och således politik. Därmed öppnas möjligheter för ramfaktorteorin att beskriva hur politiska beslut inverkar på undervisningsförlopp och resultat. Ambitionen med teorin är således att förklara hur övergripande villkor relaterar till olika förutsättningar och till skolans dagliga verksamhet och resultat.

4. Metod

I det här avsnittet redovisas hur urvalsprocessen i valet av informanter har gått till för att genomföra studien samt vilka etiska överväganden som har gjorts.

4.1 Val av metod

Valet av kvantitativ eller kvalitativ metod beror på syftet med studien. I föreliggande studie har vi genomfört en kvalitativ undersökning för att i bästa mån kunna fånga intervjupersonernas egna uppfattningar och upplevelser av fritidshemmets förutsättningar och således besvara våra frågeställningar. Christoffersen & Johannessen (2015) beskriver skillnaden mellan kvantitativ och kvalitativ metod på graden av flexibilitet och menar att kvantitativa data inte är särskilt flexibla medan kvalitativa data är desto mer flexibla. Kvantitativ metod lämpar sig således för att få en bra bild av ett generellt läge, den är strukturerad och består av kortvarig kontakt med många informanter vilket möjliggör jämförelser av svaren som uppkommer utan att ta hänsyn till kontexter och deltagare. Kvalitativ metod ger däremot djupare förståelse för en situation och består av en mer långvarig kontakt med informanterna, vilka inte behöver vara så många och baseras på öppna frågor som ger upphov till fylligare och mer detaljerade svar. Följaktligen säger

svaren något om kvaliteten och de egenskaper om det fenomen som ska studeras.

Individer som väljer att utgöra en del av en kvalitativ studie och delta i en intervju benämns för informanter (Christoffersen & Johannessen, 2015). Vi har därför benämnt personerna i studien för informanter.

Vi använde oss av semistrukturerade intervjuer. Christoffersen & Johannessen (2015) menar att semistrukturerade intervjuer är anpassningsbara och flexibla eftersom intervjufrågornas är öppna, dvs. det finns inga på förhand bestämda svarsalternativ vilket innebär att informanterna själva formulerar sina svar. Vidare kan formulering och ordning av intervjufrågorna göras om utifrån vad som kan anses vara lämpligt under intervjuprocessen. Denna egenskap har varit till fördel under intervjuprocessen eftersom att frågornas ordning har anpassats och formuleringarna ändrats utifrån informanternas svar. Genom de semistrukturerade intervjuerna har vi ställt öppna frågor, vilket även gav möjligheter till att ställa följdfrågor. De semistrukturerade intervjuerna gav således informanterna en möjlighet att berätta om och fördjupa sig inom studiens syfte.

Christoffersen & Johannessen (2015) skriver om en intervjuguide som ett instrument för insamling av fakta. Intervjuguiden är mindre utförlig än en frågeguide då den inrymmer en lista över de teman man är intresserad av att diskutera med respondenten. De semistrukturerade intervjuerna har således genomförts med hjälp av en intervjuguide med olika teman. Följande teman användes i intervjuguiden: (1) Faktorer i allmänhet och (2) Tillgänglighet i synnerhet. Till varje tema formulerade vi ett antal övergripande frågor. Med hjälp av intervjuguiden kunde vi således ställa följdfrågor i intervjuprocessen och fördjupa oss i de svar som vi upplevde vara särskilt intressanta i förhållande till studien.

4.2 Urval

I enlighet med Kvale & Brinkman (2009) innefattar en intervjustudie i normalfallet 15 intervjuer, plus/minus tio. Studiens storlek och tidsrymd kan vara avgörande faktorer för hur många intervjuer vi har möjlighet att göra. Målet med denna studie var sex intervjuer, med utbildade, heltidsanställda och erfarna fritidspedagoger. Dessa kriterier valdes på grund av att dessa individer kan ha ett större perspektiv på sina upplevelser från fritidshemsundervisningen. För att kunna få tag på intervjupersoner har vi använt oss av vårt nätverk av fritidspersonal. Vi har använt oss av ett bekvämlighetsurval som

Denscombe (2016) menar är till fördel för genomförande av småskaliga forskningsprojekt då vår tid är begränsad. De personerna som vi vände oss till fick ett skriftligt informationsbrev där de i informationsbrevet ombads att höra av sig om de ville ställa upp på en intervju. Vid kontakt med intervjupersonerna informerades än en gång om syftet med studien och därefter bokades tid och datum för intervju.

4.2.1 Presentation av informanter

Fyra lärare i fritidshem intervjuades. Påhittade namn har använts i resultat- och analysdelen, detta för att läsaren ska få en överskådlighet av informanternas tankegångar. Nedan redogörs en kort presentation av informanterna:

- Johanna, arbetat i 6 år inom fritidshem. Arbetar på en avdelning för årskurs tre med 44 inskrivna elever.
- Marcus, arbetat 38 år inom fritidshem. Arbetar på en avdelning för årskurs två med 53 inskrivna elever.
- Veronica, arbetat 25 år inom fritidshem. Arbetar på en avdelning för årskurs ett med 73 inskrivna elever.
- Carlos, arbetat 15 år inom fritidshem. Arbetar på en avdelning för årskurs två med 68 inskrivna elever.

4.3 Studiens reliabilitet och validitet

Enligt Svensson (1996) finns det olika synsätt på begreppen reliabilitet och validitet inom den kvalitativa forskningstraditionen. Validitetsbegreppet inom kvalitativ forskning accepteras inte av en del forskare eftersom det är förknippat med kvantitativ forskningstradition. Istället används begrepp som exempelvis tillförlitlighet. Andra forskare menar att begreppet bör ges en annan innebörd i den kvalitativa forskningen. I den här studien används begrepp såsom pålitlighet och tillförlitlighet eftersom studien är baserad på individers upplevelser och erfarenheter, vilket inte kan mätas kvantitativt, utan istället genom relevant och motiverade metodval och analysredogörelse bedömas som mer eller mindre tillförlitligt och pålitligt. Enligt Robson (2002) handlar reliabilitet och validitet, i kvalitativa studier, om tillförlitlighet eller pålitlighet i de mätningar som görs. Läsaren måste lita på att slutsatserna som dras är trovärdiga. Larsson (2005) klarlägger att det gäller att visa att materialet är införskaffat och omarbetat på ett korrekt sätt samt att det har analyserats med passande teorier.

Tillförlitligheten i denna studie styrks av att vi har använt oss av etablerad forskning och tidigare studier som underlag för studiens resonemang. Det empiriska materialet har därutöver analyserats utifrån ett teoretiskt perspektiv, vilket var till hjälp för att förstå det insamlade materialet. Även tillvägagångssättet, bearbetningen och analysen av det insamlade materialet har redogjorts. Studiens tillförlitlighet stärks dessutom av att det som undersökts motsvarat studiens syfte och frågeställning (Kvale, 1997).

4.4 Etiska överväganden

Den huvudsakliga förutsättningen inom samhällsvetenskaplig forskning är att ta hänsyn till sina medmänniskor. Enligt Kvale (1997) har det tagits fram forskningsetiska principer eftersom användandet av människor som studieobjekt kan medföra etiska dilemman. Kvale påtalar vikten av att ha de etiska frågorna i åtanke under hela forskningsprocessens gång. Vi har i denna studie använt oss av de fyra forskningsetiska principerna som är framtagna inom humanistisk och samhällsvetenskaplig forskning (Vetenskapsrådet, 2002).

Nedan redovisas hur vi använde oss av de fyra etiska principerna och vilken hänsyn vi tog för att deltagarna inte skulle exploateras.

4.4.1 Informationskravet

Informationskravet innebär att forskaren ska upplysa de personer som berörs av forskningen om forskningsuppgiftens syfte (Vetenskapsrådet, 2002).

Alla respondenter i denna studie fick muntlig information om studiens syfte, vilken metod som studien baseras på, vilka som är ansvariga för studien, frivilligt deltagande och rättigheten att avbryta sitt deltagande när som helst. Informationen förklarades även vid intervjutillfället för att informanterna skulle få en möjlighet att ställa frågor gällande studien och om sin medverkan.

4.4.2 Samtyckeskravet

Samtyckeskravet innebär att deltagare i en undersökning har rätt att själva bestämma över sitt deltagande (Vetenskapsrådet 2002).

Ett muntligt samtycke inhämtades från alla respondenter, vilket innebar att de hade rätt att avgöra om de ville delta i studien och under vilka förutsättningar. Frivillig medverkan betonades även vid intervjutillfället. Informanterna kommer fick möjlighet att själva välja var intervjun skulle ske för att informanterna skulle få en känsla av trygghet under intervjuens gång.

4.4.3 Konfidentialitetskravet

Konfidentialitetskravet innebär att uppgifter om de deltagare som ingår i undersökningen ska ges största möjliga konfidentialitet och förvaras på ett sådant sätt att obehöriga inte kan ta del av dessa uppgifter (Vetenskapsrådet 2002).

Informanternas integritet beaktades under hela forskningsprocessen. Personuppgifterna hanterades hemligt och enligt forskningsetiska principer samt gällande lagstiftning, det vill säga inga förnamn eller fakta som kunde avslöja informanternas identitet användes i studien eller lämnades ut till utomstående. Informanternas namn och deras personliga förhållanden som kunde härleda till deras identitet byttes ut. Vidare fick informanterna information om att materialet som samlades in skulle förstöras när studien är klar. De respondenter som önskar få ett exemplar av arbetet kommer att få ta del av den när studien är färdigskriven.

4.4.4 Nyttjandekravet

Nyttjandekravet innebär att de insamlade uppgifterna om deltagarna i undersökningen endast får användas för forskningsändamål (Vetenskapsrådet, 2002).

Informanterna försäkrades om att det insamlade materialet endast skulle beröras i forskningsändamål. Den insamlade informationen kommer således inte att utlånas eller användas för vinstinriktat bruk eller i andra icke-vetenskapliga ändamål.

4.5 Metoddiskussion

I detta avsnitt presenteras hur vi gick tillväga för att bearbeta vårt empiriska material och en diskussion kring genomförandet av intervjuerna.

4.5.1 Bearbetning av materialet

Vid samtliga intervjuer ställde den ena av oss författare frågorna medan den andra antecknade det som sades under intervjuernas gång. Med informanternas tillstånd spelades samtliga intervjuer in med hjälp av röstinspelningsfunktionen på våra mobiltelefoner. Detta för att vi inte skulle gå miste om betydelsefull information. Efter genomförandet av intervjuerna transkriberades det inspelade materialet.

Det transkriberade materialet kodades, kategoriserades och tematiserades utifrån tematisk kvalitativ innehållsanalys. Tematisk kvalitativ innehållsanalys innebär att teman och frågor i det transkriberade materialet sammanlänkas genom att man bildar ett system av kategorier så att det studerade ämnet blir förståeligt (Granheim & Lundman, 2004). Vad gäller tillvägagångssättet började vi med att läsa igenom allt utskrivet material ett antal gånger för att kunna få en övergripande förståelse för helheten. Därefter kodade vi materialet med olika koder utifrån de teman som identifierades. Meningar eller fraser med en viss innebörd och som innehöll information som var av relevans för frågeställningen plockades ut och fick en kod. Med utgångspunkt i dessa huvudteman formades ett kategorisystem med olika underteman. Indelningen av de olika teman använde vi i resultatredovisningen. Relevanta delar, utifrån syfte och frågeställning, av det empiriska materialet redovisas i resultatet. Slutligen analyserade vi resultatet utifrån ramfaktorteorin.

4.5.2 Diskussion av genomförandet

Anledningen till valet av att genomföra en kvalitativ studie var för att i bästa mån kunna fånga informanternas egna uppfattningar och upplevelser av att arbeta som lärare i fritidshem utifrån de förutsättningar som finns. Genom de personliga intervjuerna kunde vi iaktta hur informanterna agerade och således få ett större intryck. Vi kunde även förklara eventuella frågetecken som uppstod under intervjuerna. Vidare var fördelen med dessa intervjuer att det var möjligt att få bra och uttömmande svar samt att nya infallsvinklar upptäcktes. Målet med studien var att intervjua sex lärare i fritidshem men pga. den rådande extraordinära situationen med smittspridningen av coronaviruset, och efter konsultation

med vår handledare, valde vi att begränsa oss till fyra intervjuer för att minimera riskerna med smittspridning. De svar vi fick av de fyra informanterna var så pass uttömmande och relevanta för studien att vi ansåg att det var tillräckligt för att besvara vår frågeställning.

Om studien hade varit baserad på enkäter eller helt strukturerade intervjuer hade det troligtvis begränsat informanternas reflektioner. Genom en enkätundersökning hade dock uppsatsen kunnat göras på en större grupp. Vid ett större arbete hade uppsatsen kunnat innefatta fler intervjuer samt observationer av informanternas arbete i verksamheten och då hade observationerna kunnat jämföras med deras svar utifrån de semistrukturerade intervjuerna. På grund av tidsfristen och omfattningen av arbetet var detta inte möjligt.

5. Resultat och analys

I detta avsnitt presenteras det insamlade materialet från intervjuerna med lärare i fritidshem. Det insamlade materialet presenteras i form av huvudteman och underteman. Anledningen till denna uppdelning är att kunna jämföra deras erfarenheter och syn på tillgänglighetens inverkan på fritidshemsundervisning. I valet av huvudteman har det utgått ifrån studiens frågeställning och då identifierats två huvudteman, det vill säga *faktorer i allmänhet* och *tillgänglighet i synnerhet* samt tillhörande underteman. Därutöver tillkommer ett huvudtema som vi identifierade vara av relevans för studiens syfte och framtida utvecklingsområde inom fritidshemsverksamheten, *en optimal verksamhet*. Citat används för att förstärka och förtydliga det som har framkommit vid intervjuerna. I slutet av resultaten för varje tema görs en analys av det insamlade materialet, vilket innebär att det insamlade materialet kopplas till teorin.

5.1 Faktorer i allmänhet

I detta avsnitt presenteras informanternas erfarenheter och syn på de faktorer i allmänhet som inverkar på fritidshemsundervisningen, eftersom dessa faktorer påverkar dels verksamheten i stort, dels tillgängligheten i synnerhet. Samtliga informanter i studien har uppgett följande allmänna faktorer, nämligen *ledning* och *samverkan*, vilka vi således identifierat som underteman.

5.1.1 Ledning

Vad gäller ledningen är alla informanter överens om att det är en viktig faktor för att kunna bedriva fritidshemsundervisning. Åsikterna skiljer sig utifrån vilken erfarenhet informanterna har från sina rektorer där de menar på att rektorerna behöver ha kunskap kring fritidshemsverksamheten om det ska finnas en bra undervisning. Två av informanterna uppgav att deras rektor har en bakgrund som fritidspedagog medan de övriga informanternas rektorer inte har någon bakgrund från fritidshemsverksamhet. Vid frågan om hur informanterna tycker att deras ledning arbetar för att uppfylla kraven enligt läroplanens syfte för fritidshemmet svarade Veronica:

”Ja den är ju 100 procent här. Vi har ju en chef som är fritidspedagog i grunden och det är ju ett bra stöd för oss” (Veronica).

Marcus däremot har inte en rektor med bakgrund inom fritidshemmet och säger istället att hans erfarenhet av rektorer är att rektorerna skiljer på olika verksamheter, dvs. skola och fritidshem samt lärare och fritidspersonal. Han menar på att skolan prioriteras mer än fritidshemmet.

”Det är så här att de flesta cheferna som jag har haft genom åren det är före detta lärare. De tänker mer på skola eftersom den är obligatorisk [...] sen kan de säga att fritids är lika viktigt men de säger en sak men tycker ofta de gör en annan sak.” (Marcus)

Carlos var i sitt svar inne på att ledningen måste vara lyhörd och lyssna på medarbetarna inom fritidshemmet för att dessa ska kunna få förutsättningar att prestera bra och således bedriva undervisningen på ett adekvat sätt utifrån läroplanen.

”Grejen är den att ledningen bör vara lyhörd och lyssna på vad du har att säga, alltså verkligen lyssna på dig, förstå din situation för att en chef som bara lyssnar behöver du inte. Du behöver en chef som förstår dig. För det räcker inte att bara lyssna, en femåring kan också lyssna på dig. Du måste ha någon som förstår din situation och hjälpa dig till det bättre.” (Carlos).

Han menar på att om rektorn inte lyssnar och ger lärare i fritidshem de förutsättningar som önskas bidrar det till att lärarna börjar tänka på sig själva och att eleverna i slutändan blir drabbade.

Johanna svarar att en rektors inställning till och intresse för fritidshemmet är viktigt för att ledningen ska hjälpa fritidshemspersonalen att nå läroplanens syfte. Hon har erfarenhet av

att ha rektorer som inte är intresserade av fritidshemsverksamheten men även av rektorer som är intresserade och ser skillnader på hur det påverkar verksamheten.

5.1.2 Analys av ledning

Sammanfattningsvis menar samtliga informanter att ledningen, därmed rektorn, är en faktor av betydelse när det kommer till hur fritidshemsundervisningen bedrivs. Rektorns bakgrund och inställning inverkar på personalens förutsättningar och således den undervisning som åberopas enligt läroplanen. Om rektorn är intresserad och insatt i fritidshemsundervisningen skapas bättre förutsättningar för personalen att bedriva en god undervisning. Ramfaktorteorin menar att lärares handlingsutrymme begränsas om ledningen har bristande kunskap om fritidshemsverksamheten men om ledningen är insatt och skapar rätt förutsättningar behöver inte handlingsutrymmet begränsas.

5.1.3 Samverkan

Vid intervjuerna ställdes frågan om hur mycket planeringstid de har i veckan för att planera fritidshemsundervisningen och hur deras samverkan ser ut under skoldagen innan fritidshemstiden. Dessa frågor ställdes för att vi skulle kunna få en bild av hur informanternas arbetsdag ser ut och för att således ställa följdfrågan hur det påverkar deras arbete på fritidshemmet. Det visade sig att det ser olika ut med planeringstiden för personalen, där två av informanterna uppgav att de hade en timme enskild planering och två uppgav en halvtimme enskild planering i veckan. Utöver den egna planeringen för fritids uppgav samtliga informanter att de har fler planeringstimmar i veckan för fritidshemmet vilka genomförs i arbetslag i den avdelningen de tillhör eller gemensamt för alla arbetslag på skolan, i så kallade fritidshemsmöten. Marcus som har varit verksam som fritidspedagog i 38 år säger att planeringstiden blivit mindre och mindre.

Vad gäller samverkan under skoldagen uppgav samtliga informanter att de mestadels stöttar sina respektive klasser som de samverkar i. Tre av informanterna uppgav att de arbetar med läsförståelsen i halvklasser. Utöver läsförståelse har Marcus i uppdrag att också arbeta i halvklasser med matematik, avlösa en elevassistent och vara en extra resurs i klassen. Även Carlos har liknande uppdrag under samverkan men utöver det har han och Veronica också värdegrundsarbete med sina elevgrupper.

” Jag jobbar även med värdegrundsgrupper med två olika klasser. Vi pratar om hur det är att vara en bra kompis, konflikthantering. Ibland är det problemlösning de får lösa antingen i grupp eller enskilt.” (Carlos)

Carlos lyfter vidare fram problematiken som uppstår med så många arbetsuppgifter under skoltid och menar på att det i förlängningen drabbar elevernas lärande under fritidshemsundervisningen.

”Tiden är att man har så fullspäckat schema hela dagen så du hinner knappt tänka på vad du ska göra utan du bara gör det. Så pang pang pang, det går i ett. Det gör att du blir väldigt stressad och risken är att man kan gå in i flera väggar [...] Många vill väldigt mycket men man inser att man orkar inte mer, för att om du ska ge 110% hela tiden så kommer du att gå in i väggen tyvärr. För det är så mycket som läggs på en hela tiden [...] Sen när det är fritids så har du tyvärr inte det krutet som du skulle lagt på fritids. Och vi är bara människor återigen, jag säger vi är människor, vi är inga robotar, vi kan inte slå på slå av slå på slå av, det går inte. Och det gör att många känner att man inte har den energin och ge på eftermiddagen, vilket är synd för de som är drabbade är faktiskt eleverna, barnen. Och vi också såklart för vi känner att vi inte kan ge barnen det de hade egentligen behövt. För att det är så mycket som tar energi på skoltid.” (Carlos)

Även Marcus är inne på problematiken med för många arbetsuppgifter och menar på att det påverkar fritidshemsundervisningen.

”Vissa eftermiddagar, det är bara att vara ärlig, vissa eftermiddagar har vi planerat saker men sen skiter man i det för man orkar inte. Man är så fedup, man är så jäkla trött så nej vi hoppar över det. Och det är inte okej liksom, det är inte okej! Men det är så det är.” (Marcus)

En naturlig följdfråga som vi ställde blev följaktligen hur informanterna hade önskat att samverkanstiden skulle se ut istället. Samtliga svar blev att de önskar att arbeta mer med de sociala förmågorna hos eleverna och mer praktiskt. Detta säger bland annat Johanna:

”Jag hade velat jobba med det sociala för jag tycker det är A-O, det är jätteviktigt med samarbetsövningar, gruppstärkande aktiviteter. Det skulle jag aldrig velat släppa. Men jag vill ha den här andra biten, jag tycker om att sitta med de barnen som har det lite kämpigt och komma med nya idéer, få de att lära sig på andra sätt och då kan man jobba mycket praktiskt. Drömmen är att få göra både delarna fast med mer praktiska inslag.” (Johanna)

5.1.4 Analys av samverkan

Sammanfattningsvis ansåg informanterna att de har för lite planeringstid för fritidshemsverksamheten och att det mesta av planeringstiden går åt att planera arbetsuppgifterna under skoltid. Gällande samverkanstiden och hur den disponeras visade sig vara snarlik för alla då de antingen stöttade klassläraren med ämnesundervisningen i halvklasser eller i mindre grupper, avlöste elevassistenter eller hjälpte till som resurs i klassrummet. Tre av informanterna uppgav att de också jobbade med värdegrundsarbete med sina elevgrupper. Enligt läroplanen ska lärandet ske genom att lärare i fritidshem kompletterar skolan genom situationsstyrda, upplevelsebaserade och grupporienterade undervisningar. Resultaten bekräftar ramfaktorteoriens förklaring att skolans undervisning oftast baseras på andra beslut än det som är beslutat enligt läroplanens föreskrifter.

5.2 Tillgänglighet i synnerhet

Följande avsnitt redogör för informanternas erfarenheter och syn på de faktorer inom vår definition av begreppet tillgänglighet som studien främst syftar till att söka svar på. Informanternas svar på hur tillgängligheten inverkar på fritidshemsundervisningen gav oss möjlighet att identifiera följande teman; *lokalernas utformning, elevgruppens storlek, personaltäthet och utbildningsnivå*. Vanligt förekommande begrepp som uppkom och diskuterades genomgående under intervjuerna med alla informanter var *anpassning, ljudnivå* och *stress*. Dessa visade sig vara av relevans för studien och därav ägnades noggrannare uppmärksamhet kring dessa begrepp i de identifierade teman.

5.2.1 Lokalernas utformning

På frågan om hur lokalerna och den fysiska miljön ser ut i den verksamheten informanterna arbetar i framkom det att förutsättningarna för att bedriva en god fritidshemsverksamhet ser olika ut. Gemensamt för alla informanter är att de får bedriva en stor del av verksamheten utomhus på skolgården då lokalerna som de har att tillgå inte är anpassade för fritidshemsundervisning i den utsträckning som de önskar. Två av informanterna uppgav att de hade tillgång till en egen lokal som är ämnad för endast fritidshemsverksamhet medan resterande två berättade att de bedriver sin undervisning i traditionella klassrum. Med tanke på storleken på deras respektive elevgrupper ansåg alla informanter att bristen på adekvata lokaler leder till trångboddhet vilket i förlängningen

leder till att personalen får anpassa sin fritidshemsundervisning till de förutsättningar som råder på deras arbetsplats. Veronica nämner bland annat att hon och hennes kollegor anpassar sig efter lokalerna och att aktiviteterna genomförs därefter. Hon anser således att tillgången till lokaler och dess utformning styr mycket av deras verksamhet. Vid frågan om det finns tillgång till en egen fritidshemslokal svarade Veronica att de inte har det men att hon kan se vinsten i det eftersom hon arbetat länge, då hon förr arbetade på lägenhetsfritidshem med egna lokaler. Hon säger att deras elever nu är vana och inskolade i att de inte har egna lokaler. Carlos ger snarlika svar gällande verksamheten och menar att de också anpassar undervisningen utifrån bristen på lokaler, vilket inte är optimalt.

”Det är klassrum, det finns något kök det finns mindre ytor liksom där barnen kan vara. Vi tänker såhär att vi oftast är ute en stund i alla fall både innan mellanmål och efter mellanmål på så vis så får barnen frisk luft, springa av sig och en viktig faktor att många barn går hem, vilket gör att när du går in klockan 15 så har du mycket färre barn, så du kan fördela dem. Det blir mer humant att vara inne, även om det inte är det optimala. Men det är vad du har att välja på.” (Carlos)

Vidare nämner Carlos att den höga ljudnivån som råder i de rum där han bedriver fritidshemsverksamheten har bidragit till skadad hörsel.

”Om jag gör såhär (visar upp öronproppar). De här är min räddning. Jag måste ha de i matsalen, idrottshallen eller i utrymmen där det är hög ljudnivå, jag klarar mig inte annars då. Därför tror jag att jag har skadat min hörsel på grund av att jag har varit i rum där det har varit väldigt hög ljudnivå under lång tid. Det är hemskt att säga men det är jobbet som har förstört min hörsel.” (Carlos)

Marcus är inne på samma spår som Carlos och nämner att deras lokaler brister för att kunna bedriva en verksamhet som förespråkas enligt läroplanen. Han nämner att även om alla elever kan vara inne i den fritidshemslokal som de har att tillgå, så uppstår en hög ljudnivå och möjligheten för återhämtning och vila finns inte för eleverna. Vid följdfrågan om det finns en möjlighet för eleverna att gå till en annan plats för lugna aktiviteter och avkoppling svarar Marcus att möjligheten finns i en annan byggnad en bit ifrån, vilket gör att de inte kan släppa iväg åttaåringarna själva då de inte heller har tillräckligt med personal.

”Därför väljer vi att vara ute och vissa dagar har vi valt att ha halva gruppen inne och halva gruppen ute bara för att det inte ska bli sån ljudnivå. Och även om alla leker fint så

är det sån ljudnivå. Man blir så trött och det är inte bara jag som är gammal det blir de andra också.” (Marcus)

Även Johanna beskriver ljudnivån som en problematik som uppstår av trångboddheten.

”Ljudvolymen blir ganska hög hör inne, det kan bli lite tröttande för vi har ett antal barn som är väldigt högljudda och har mycket spring i sig och det kan bli irritation då man får säga till mycket och det har med lokalerna att göra. Vi har fått ljuddämpande bord och mattor. Det som påverkar mig mest är nog ändå ljudvolymen.” (Johanna)

Hon nämner också att ljudnivån även påverkar eleverna och att många elever tycker det är ganska jobbigt när det ibland är för många elever inne, vilket gör att de antingen får gå in i ett lugnt rum eller låna hörselkåpor. Hon uppger vidare att de ibland även får avbryta aktiviteten och gå ut pga. ljudnivån. Johanna säger att de har tillgång till en fritidshemslokal som de kan möblera och fixa hur de vill samt två klassrum i nära anknäring där ett av de avsatt för vila och avkoppling under fritidshemstid. Men Johanna anser att det inte är tillräckligt.

”Man skulle vilja gjort en mysig hörna som verkligen hade varit skön att sitta i men där är det inte plats till.” (Johanna)

5.2.2 Analys av lokalernas utformning

Sammantaget visar resultaten att tillgängligheten i form av lokalerna och dess utformning har stor betydelse för fritidshemsundervisningen. Även om det finns en tillgång till lokaler så är de inte adekvata för fritidshemsverksamhet och alla informanter nämner att de ständigt måste anpassa sin verksamhet utifrån de förutsättningar som finns på deras arbetsplatser. Detta medför att det uppstår hög ljudnivå i verksamheten som påverkar både elever och personal. Resultaten stämmer således in på ramfaktorteorin som menar på att yttre betingelser såsom tillgången till rum och material inverkar på innehållet i undervisningen och därmed begränsar lärarens handlingsutrymme och resultat.

5.2.3 Elevgruppens storlek

Gällande frågan om hur tillgängligheten, i form av elevgrupperna, ser ut i de verksamheter informanterna arbetar i framkom att alla informanter önskade mindre elevgrupper för att kunna genomföra en adekvat fritidshemsundervisning. Veronica uppger att de utarbetat

goda strategier för att anpassa sin undervisning utifrån den stora elevgruppen de har genom att dela upp i små grupper och erbjuda olika aktiviteter. Detta är något som samtliga informanter uppger att de också har arbetat med för att kunna bedriva en god fritidshemsundervisning utifrån sina förutsättningar.

Alla informanter pratade ändå om den höga ljudnivån och det stora stresspåslaget, både bland elever och personal, som en konsekvens av de stora elevgrupperna i verksamheten och att man ständigt måste leta lösningar för att kunna anpassa verksamheten.

”Ibland går det bra och ibland mindre bra. Det är svårt med det här, i och med att vi är så många barn. Det får man ju erkänna.” (Veronica)

Carlos säger att vissa elever skulle må bättre av att gå hem tidigare från fritids för att inte påverkas så mycket av den stora elevgruppen. Han påpekar också vikten av att anpassa undervisningen utifrån antalet elever som är på fritidshemmet och berättar att deras rutiner är att vara ute både innan och efter mellanmålet så att elevantalet minskar när det är dags att gå in. Då menar han att de kan fördela resterande elever i de olika klassrummen så att en god fritidshemsundervisning kan bedrivas.

Marcus säger att stressen uppkommer av att det är för mycket att göra under skoltid i kombination med att det är för mycket elever i verksamheten. Detta menar han påverkar eleverna negativt.

”De blir också trötta. De lever i detta. De blir mer högljudda för annars hörs de inte. De kan säkert också känna frustration för att de inte tycker vuxna har tid och ge de så mycket uppmärksamhet de behöver.” (Marcus)

Marcus jämför även elevgruppernas storlek mot hur det var tidigare genom åren och menar på att det var mindre elevgrupper vilket medförde att man hann med eleverna i större utsträckning.

”Om då jag jämför eftersom jag varit fritidspedagog länge, då var kanske barngruppen hälften. Du hann med alla barnen på ett annat sätt, man lärde känna barnen. Jag kan inte säga att jag känner barnen idag. Det är inte ofta jag sitter ner med dig eller med dig bara och pratar. Så händer någonting annat för vi inte är så mycket personal. Så personalen är också en faktor.” (Marcus)

Två informanter uppger att till och med skolgården inte räcker till för de stora elevgrupperna som de arbetar med. Som en lösning är de olika fritidsavdelningarna

uppdelade på olika platser eller sidor av skolgården för att minska trångboddheten även utomhus.

5.2.4 Analys av elevgruppens storlek

Informanternas erfarenheter på hur tillgängligheten, i form av elevgruppens storlek, inverkar på fritidshemsundervisningen, utifrån den trångboddheten som råder på deras respektive skolor, visar att de ständigt är tvungna att anpassa innehållet i sin verksamhet för att arbeta utefter läroplanens föreskrifter. Likväl strävar de samtidigt efter att hålla nere ljudnivån och stressen både bland elever och personal. Den empirin resultaten visar tyder på att de yttre begränsningarna såsom elevgruppens storlek inverkar på innehållet i undervisningen eftersom elevsammansättningar, enligt ramfaktorteorin, i grunden handlar om resursfördelning och således politik.

5.2.5 Personaltäthet och utbildningsnivå

Informanternas svar gällande tillgängligheten, i form av personaltätheten och deras utbildningsnivå, på deras respektive fritidshemsavdelningar gav oss information kring hur många som arbetar på avdelningen och hur de delar upp arbetet samt hur många som är utbildade lärare i fritidshem. Det visade sig att tre av informanterna arbetar med både utbildad personal och med personal som saknar utbildning inom fritidshemspedagogik. En av informanterna uppger att hen saknar kollegor med utbildning inom fritidshemspedagogik. I situationer där det saknas utbildade kollegor i arbetslaget uppger informanterna att ansvaret för fritidshemsverksamheten oftast läggs på den utbildade läraren i fritidshem. Detta är något som sker lite inofficiellt från ledningens sida och skapar hög arbetsbelastning för den ansvariga läraren. Carlos säger följande:

”Jag har varit i situationer, jag har varit i arbetslag där jag har varit den enda som har varit utbildad och med erfarenhet. Och jag kan säga att det där var inte speciellt kul och vara där för du har helt plötsligt allt ansvar för att verksamheten ska fungera. Och det är inte till att rekommendera.” (Carlos)

Några informanter nämner vidare att utbildning inte är det viktigaste utan att personlig lämplighet ibland kan väga tyngre, men de slår ändå ett slag för att de hellre vill arbeta med utbildade kollegor än outbildade. Johanna säger att hon gärna arbetar med en utbildade

kollega eftersom de har mer insyn kring vad yrket innebär. Veronica är inne på samma spår och menar att en utbildad har större insyn kring det pedagogiska arbetet och styrdokument och trycker på att det är det som är uppdraget för en lärare i fritidshem.

Vidare utvecklar Johanna vikten av att vara personligt lämplig för uppdraget oavsett utbildningsnivå och syftar på att det finns utbildade lärare i fritidshem som både är bra och mindre bra. Hon nämner att hon har arbetat med kollegor som saknat utbildning men som ändå varit engagerade och bra, därmed lämpliga för uppdraget. Men samtidigt understryker hon vikten av att ha koll på läroplan och styrdokument.

Marcus drar frågan om den personliga lämpligheten för uppdraget ett steg längre och menar på att personligheten inte är något som en formell utbildning kan ge.

”Personligheten är viktig. Jag har träffat fritidspedagoger som inte har personligheten. Har du inte sättet så kan du läsa hur mycket som helst egentligen. Sen kan det vara en som inte har utbildning som kan vara jätteduktig. Bara för det står fritidspedagog på ditt papper betyder det inte att du är en bra fritidspedagog för det” (Marcus)

Gällande personaltätheten på respektive avdelning svarade informanterna att behovet är stort av fler personal på eftermiddagarna för att kunna bedriva en god fritidshemsundervisning. Informanterna berättar att personal ibland saknas på grund av olika faktorer såsom tidiga arbetstider, elevassistenter som inte är insatta på fritidshemstid för sina respektive elever och sjukdomar. Marcus är kritisk till resursfördelningen och säger att personaltätheten är en viktig faktor för fritidshemsverksamheten:

”Vi är tre stycken här på eftermiddagen. Då har vi en som är assistent för en elev på skolan men inte på fritids, den har man tagit bort. Varför vet vi inte, eller jo varför vet vi, det är en pengafråga. Det betyder att en av oss tre måste ta ansvar för den eleven eftersom hen kan sticka.” (Marcus)

Carlos kopplar personalbristen på fritidshemstiden till arbetsuppdraget under skoltid och menar på att han redan är stressad innan fritidshemsverksamheten hinner börja på grund av att personal är sjuka under skoltid vilket kräver mer arbetsuppgifter samt att personal går hem tidigt på eftermiddagarna.

”På fritids är det inte lika stressigt men på något vis liksom det följer med en. Det som händer på förmiddagen följer med dig, återigen du är en människa. Det går inte att släppa helt. Så du känner att den här stressen finns i dig. Sen är vi oftast en mindre på

eftermiddagen därför att det har varit så sedan vi började mer eller mindre. En fritidspedagog går hem så vi är oftast en mindre ” (Carlos)

Han utvecklar vidare att yrket som lärare i fritidshem kräver att man är flexibel och drar paralleller till lärare som inte förväntas vara lika flexibla. Detta menar han inte är optimalt och tar på krafterna vilket skapar irritation.

”Det tråkiga är att oftast så förväntas det att vi ska vara flexibla som fritidspedagoger men inte lärarna. De är liksom fast där de är, så de förväntas inte vara lika flexibla som vi är. Är du med? Och vad jag menar är att t.ex. vi har en brist på fritidspedagoger, vi har någon som är sjuk, någon som har slutat och då tar man in vikarier och det är inte alltid det optimala. Därför att vi måste gå från skolan till idrottshallen, vi måste gå över gator osv. Vi känner de här barnen, vi vet vad de är kapabla till, det gör inte vikarierna. Vi har tyvärr inte tid att stå och förklara för en vikarie, du kan själv tänka, ska vi stå förklara 68 barn hur de fungerar? Det går inte, utan då blir det att vi måste ta en ordinarie och en vikarie. Vi kan inte ta två ordinarie för då fallerar det andra. Så det är hela tiden det här, anpassningar, anpassningar, flexibilitet och det tar på krafterna såklart, vilket gör att det skapar irritationer också.” (Carlos)

Veronica skiljer sig lite från övriga informanter och säger att deras personaltäthet är bra, även om inte alla är utbildade lärare i fritidshem. Hon menar att de är en närvarande personalgrupp, vilket bidrar kontinuitet och en god fritidshemsundervisning, trots trångboddheten. Hon är återigen inne på att de anpassat sin undervisning efter förutsättningarna.

” ... och de är liksom närvarande och lokalerna har vi anpassat oss till och gör det bästa av det. Nackdelen är att det är stor barngrupp ja men jag tycker ändå att vi har lyckats bra. För man kunde haft mindre barn elevgrupp men du kanske haft personal som inte har varit närvarande och det hade ju också varit negativt. Så det som gör att det funkar är att vi har en närvarande personalgrupp.” (Veronica)

5.2.6 Analys av personaltäthet och utbildningsnivå

Sammanfattningsvis gav informanterna en bild av att tillgängligheten, i form av personalens utformning inverkar på fritidshemsundervisningen på så vis att det bidrar till anpassningar utifrån förutsättningarna för att bedriva fritidshemsundervisning enligt

läroplanens föreskrifter. Dessa anpassningar anses i vissa fall vara ett resultat av resursfördelningen på arbetsplatsen, såsom sjukdomar, vikarier, utbildningsnivå på personal och arbetstider. Följaktligen uppstår stresspåslag för personalen som arbetar. Resultaten bekräftar ramfaktorteoriens förklaring av hur verksamheten påverkas av politiskt tagna beslut som inte överensstämmer med styrdokumentet.

5.3 En optimal verksamhet

Informanterna fick en avslutande fråga som löd, hur hade en optimal verksamhet sett ut enligt dig? Svaren vi fick ansåg vi vara av relevans och intressanta, vilket vi därför väljer att presentera under denna rubrik. Informanterna hade liknande svar när det kom till lokaler. De menade på att egna lokaler som är ämnade för endast fritidshemsverksamhet hade skapat bättre förutsättningar för fritidshemsundervisningen där det skulle finnas tillgång till fler rum, vilka kan anpassas till olika aktiviteter så som vila, skapande, kök och spel. Marcus var till och med inne på att han hade sett en vinning på att eleverna får möjlighet att gå ifrån själva skolbyggnaden till en annan byggnad som är anpassad för fritidshemsverksamheten. Större projekt hade varit genomförbara berättade Veronica och vidareutvecklar sitt resonemang med att förklara att eleverna ständigt måste plocka undan efter varje dag för att nästa morgon ska klassrummet vara anpassad till skolundervisning.

”Och det känns ibland i mitt hjärta att säga nu måste vi plocka undan för att vi ska hinna.”

(Veronica)

Vidare önskar informanterna mindre elevgrupper för att hinna med att se varje elev utifrån deras behov och förutsättningar.

”Mindre barngrupper naturligtvis så man hinner se varje barn, verkligen se varje barn. Så att man verkligen hinner lära känna de på djupet.” (Marcus)

Samtliga informanter önskade arbeta med utbildad personal och fler kollegor i arbetslaget samt en närvarande ledning som bryr sig och har kunskap kring fritidshemsverksamheten.

6. Diskussion

Resultatet visar att det finns positiva men framförallt negativa uppfattningar kring tillgänglighetens inverkan på fritidshemsundervisningen. Vi kommer att diskutera resultaten utifrån litteraturgenomgången med tidigare forskning, teori och styrdokument.

6.1 Faktorer i allmänhet

Ett tema som identifierades inom huvudtemat *faktorer i allmänhet* var ledning. Enligt Skolinspektionens granskningsrapport (2010) saknar mer än hälften av de granskade fritidshemmen engagerade och insatta rektorer, vilket påverkar det pedagogiska utvecklingsarbetet negativt. Skollagen säger att huvudmannen har ansvar för elevgruppens storlek och sammansättning. Den ska vara rimlig och lämplig och eleverna ska erbjudas en god miljö (SFS 2010:800, kap. 14 §9). Detta bekräftades av informanternas svar om att rektorns bakgrund och inställning inverkar på de förutsättningar som finns och därmed den undervisning som bedrivs. De menade på att det kan bedrivas en bättre undervisning om rektorn är insatt i och intresserad av fritidshemsverksamheten. Resultaten visade att hälften av rektorerna har bakgrund som fritidspedagog vilket visade sig ha positiv inverkan på deras fritidshemsverksamhet. Det som visade sig vara en intressant aspekt av resultaten var en informants upplevelse av att vissa rektorer skiljer på skola och fritidshem samt lärare och fritidspersonal.

Ett annat tema som identifierades inom *faktorer i allmänhet* var samverkan. Litteraturgenomgången med tidigare forskning visar att utbildad personal inom fritidshemmen lägger mer tid på tjänstgöringen i skolan och därmed tenderar att släppa det pedagogiska arbetet och planeringen för fritidshemmet (Skolinspektionen, 2010). Vidare visar 70 procent av 3800 lärare i fritidshem att de inte hinner planera den pedagogiska verksamheten i förhållande till sitt uppdrag och 85 procent önskar mer tid för planering för att stärka kvaliteten på verksamheten (Läraryrket, 2013). Detta visar sig stämma överens med våra resultat där informanterna uppger att de har för lite planeringstid för fritidshemsverksamheten och att planeringstiden oftast går åt att planera arbetsuppgifterna under skoltid. Enligt Schröder & Tuisku (2015) ska samverkan mellan skola och fritidshem se ut som så att eleverna ska erbjudas en kvalitativ pedagogisk verksamhet utanför skoltid samt andra erfarenheter och kunskaper. Fritidshemmets kapitel inom LGR11 säger att fritidshemsundervisningen ska komplettera förskoleklassen och skolan genom

situationsstyrda, upplevelsebaserade och grupporienterade lärsituationer samt ta vara på elevernas behov, intressen och initiativ (Skolverket, 2019). Våra resultat visar att informanterna arbetar utifrån läroplanens föreskrifter men inte i den omfattningen som önskas och krävs. Mycket av deras arbetsuppgifter går åt att stötta i klass, avlösa kollegor eller arbeta med ämnesundervisning i mindre grupper.

Utifrån ovanstående resultat och forskning är vi inte förvånade över de två faktorerna som identifierades under rubriken *faktorer i allmänhet*. Betydelsen av att dels ha en ledning som är intresserad av att utveckla fritidshemsverksamheten, dels en välfungerande samverkan är viktiga faktorer för lärare som arbetar i fritidshem. Vi har också, liksom informanterna, erfarenhet av att ha rektorer som både är insatta och mindre insatta av verksamheten. Vidare har vi genom åren ingått i olika samverkanskonstellationer och utifrån det sett hur samverkan bör fungera. Detta gör att vi kan relatera till och dra paralleller mot våra egna erfarenheter av när en god fritidshemsverksamhet och samverkan bedrivs eller inte. Anledningen till vår ställda fråga om att undersöka allmänna faktorer inledningsvis var för att ge informanterna möjlighet att själva identifiera och lyfta faktorer av betydelse för fritidshemsverksamhetens förutsättningar. Ledning och samverkan visade sig vara vanligt förekommande faktorer bland alla informanter och därmed anledningen till att de presenterades i studien. Vår forskning bekräftar ramfaktorteoriens förklaring att en rektors bristande kunskap om fritidshemsverksamheten leder till begränsat handlingsutrymme för lärare i fritidshem och därmed påverkar den dagliga verksamheten och resultatet. Med tanke på resultaten anser vi att ledning och samverkan är faktorer som går hand i hand då ledningen har en viktig uppgift att säkerställa att samverkan bedrivs på ett tillfredställande sätt för lärare i fritidshem så att dessa orkar med fritidshemsverksamheten på eftermiddagarna samt att de kan hinna planera innehållet i verksamheten.

Vi ser kopplingar till Anderssons (2013) avhandling med de fyra olika professionsidentiteterna och informanterna. Utifrån deras svar kan vi kategorisera in de i dessa identiteter och vad vi framförallt uppmärksammar är att ingen av våra informanter anses ingå inom kategorin *den traditionella fritidspedagogen*. Detta är något som vi märkt oftast stämmer in på de lärare i fritidshem som har arbetat i många år och i synnerhet kommer från en tid då det bedrevs traditionell fritidshemspedagogik med lägenhetsfritids, som två av våra informanter uppgav att de arbetat inom. Vi upplever att dessa pedagoger med den gamla utbildningen mot fritidshem är mer förtrogna mot arbetet i fritidshem och

således mer applicerbara inom Anderssons (2013) nämnda professionsidentitet *den traditionella fritidspedagogen*. Men de senaste årens utbildning för lärare i fritidshem förbereder studenterna mot en mer skolinriktad fritidshemspedagogik för att i större grad uppfylla läroplanens föreskrifter om att fritidshemmet ska komplettera förskoleklassen och skolan. I vår empiriska undersökning ser vi att alla informanter, oavsett tidigare bakgrund och erfarenhet, idag lägger mycket energi på det skolkompletterande arbetet. Men det som kan diskuteras är i vilken utsträckning de arbetar och vad som är ett gångbart kompletterande uppdrag. Är det att vara en vakt i klassrummet, en avlösningskollega eller är det att arbeta med den kompetensen vi anses ha, det vill säga arbeta med de sociala förmågorna hos eleverna. Slutsatserna vi drar utifrån våra informanters svar om arbetsuppgifterna ger oss anledning att placera de inom Anderssons (2013) kategori *lärare i social kompetens* och i vissa drag *skolkompletterande fritidspedagogen*, vilka författaren menar riktar mer fokus på skoltiden än fritidshemstiden. Dessa identiteter, anser vi, vara relevanta för yrkesrollen idag. Men vi ser utifrån resultaten att det kompletterande uppdraget möjligtvis är för omfattande eftersom energin uppenbarligen dalar när det är dags för fritidshemsverksamheten på eftermiddagarna och i förlängningen påverkar elevernas lärande.

6.2 Tillgängligheten i synnerhet

Våra huvudsakliga resultat för föreliggande studie, det vill säga att undersöka tillgänglighetens inverkan på fritidshemsundervisningen utifrån lärare i fritidshems perspektiv, visar sig korrelera med litteraturgenomgången med tidigare forskning. SPSM lyfter fram begreppet tillgänglighet som ett nyckelord och menar på att lärmiljön behöver vara optimal för eleverna annars försvåras deras delaktighet i verksamheten. För att eleverna ska ges bättre förutsättningar i lärandet bör den tillgängliga lärmiljön, i form av den sociala, pedagogiska och fysiska miljön, samverka med varandra (SPSM, 2018). För oss som är författare av föreliggande studie, innebär de tre miljöerna elevgruppens storlek, personalens täthet och utbildningsnivå samt lokaler. Även Schröder & Tuisku (2015) skriver om betydelsen av fritidshemslokalernas utformning, elevgruppens storlek och ljud och menar på att de har en stor påverkan på utveckling och lärande hos eleverna. Skolinspektionens (2010) granskningsrapport visade på att stora elevgrupper och dåliga lokaler medförde höga ljudnivåer som bidrog till stress bland elever och vuxna på många

fritidshem. Trängseln och bristen på möjligheten för en lugn plats för återhämtning var även bidragande orsaker till stressen. Vidare visade litteraturgenomgången med tidigare forskning att Lärarförbundets (2013) undersökningsrapport identifierade att elevgruppens storlek och bristande lokaler var ett stort problem för att bedriva en god fritidshemsundervisning. Den visade även på personalbrist och begränsad tid för planering av verksamheten. Dessa faktorer bidrog till en ansträngande arbetssituation som leder till stress, trötthet och huvudvärk. Skolverkets (2003) rapport visade att elevgruppens storlek och en låg personaltäthet kan påverka elevers språkutveckling och samspelet mellan elever och vuxna negativt. Vidare har gruppstorlek större betydelse för kvaliteten i en verksamhet än personaltätheten, det vill säga mindre grupper är mer effektfulla än större med samma personaltäthet. Rapporten visar att gruppstorlek, personaltäthet, personalens utbildning och lokalernas utformning är betydelsefulla faktorer för att bedriva en bra verksamhet i fritidshem.

Som vi nämnde tidigare i texten under resultat- och analysdelen, framkom tre begrepp av informanterna som ett resultat av diskussionerna kring våra identifierade teman inom tillgängligheten, det vill säga anpassningar, stress och hög ljudnivå. Dessa begrepp är centrala för våra resonemang och visar tydliga kopplingar till ovanstående litteraturgenomgång med tidigare forskning. Informanterna beskriver problematiken med trånga, bristfälliga och icke-adekvata fritidshemslokaler samt stora elevgrupper och personalbrist. Detta menar de bidrar till att de hela tiden måste anpassa undervisningen för att inte befinna sig inom situationer där det råder höga ljudnivåer, vilket följaktligen leder till att de upplever stresspåslag. Resultaten visar att anpassningarna inte endast sker utifrån lokalernas utformning utan även utifrån elevgruppens storlek och sammansättning. Informanterna uppger att de ständigt anpassar innehållet i fritidshemsundervisningen utifrån deras rådande elevgrupp för att kunna arbeta utifrån läroplanens föreskrifter. Även personalutformningen visar, utifrån våra resultat, att det kräver anpassningar för att bedriva en god fritidshemsundervisning med utgångspunkt i läroplanens föreskrifter. Sjukdomar, vikarier, utbildningsnivån på personal och arbetstider är faktorer som informanterna uppger att de måste anpassa sig kring och menar således att det kräver en stor flexibilitet i sin yrkesutövning. Vidare uppger informanterna att de även ser en vinst i att arbeta med utbildad personal då de har större inblick i vad läroplanen förespråkar. Detta korrelerar med

Skolverket (2003) som menar på att en betydelsefull faktor för att bedriva en bra fritidshemsverksamhet är utbildad personal.

Utifrån ovannämnda samband mellan våra resultat och litteraturgenomgången med tidigare forskning kan vi dra liknande paralleller mot våra egna erfarenheter på våra egna verksamheter. Vi kan relatera till begreppen anpassningar, stress och hög ljudnivå som sker i den dagliga verksamheten utifrån lokalernas utformning, elevgruppernas storlek och personals utformning såsom täthet och utbildningsnivå. Skolverket (2013) menar att dessa faktorer försvårar arbetet med att erbjuda eleverna stimulerande fritidsaktiviteter. Detta anser vi försvårar möjligheterna att bedriva en god fritidshemsverksamhet, med tanke på de hinder som lärare i fritidshem dagligen står inför. Lärare i fritidshem förväntas, oftast inofficiellt, vara flexibla och hitta lösningar och därmed anpassa sig utifrån förutsättningarna som erbjuds för att kunna uppfylla läroplanens föreskrifter. Detta medför i många fall ett stresspåslag, som våra resultat också visar, vilket kan förklara den låga behörighetsgraden för utbildade personal inom fritidshemmen och att rektorerna har svårt att anställa lärare i fritidshem. Skolverket (2018) menar att rektorernas svårigheter att hitta och anställa behörig personal utgör ett hinder för att läroplansdelen ska kunna omsättas i praktiken, vilket visar sig vara ett önskemål bland våra informanter. Våra erfarenheter visar på att rektorer oftast inte hittar behöriga lärare i fritidshem och därmed blir tvungna att anställa utbildad personal på olika befattningar för att täcka behovet inom fritidshemmet. Vi själva, som är författare av föreliggande studie, ingår inom denna kategori och har fått arbeta med arbetsuppgifterna som en lärare i fritidshem förväntas arbeta med. Detta kan diskuteras utifrån hur kvalitetssäkrat fritidshemsundervisningen blir. Skolverket (2018) menar vidare att varken regering, Skolverket eller huvudmännen har satsat på att öka behörigheten och kompetensen i fritidshemmet. Detta ser vi dock en förändring på med bland annat Malmö stads satsning på en uppdragsutbildning för grundlärare med inriktning mot fritidshem till syfte att öka behörighetsgraden hos personal som redan arbetar inom skolan i kommunen. Möjligtvis kan denna satsning komma åt problematiken med det faktum att andelen inskrivna elever i fritidshem i Sverige ökat med 45 procent de senaste tio åren, trots att antalet fritidshem varit relativt konstant (Skolverket, 2018). Utifrån vårt valda teoretiska perspektiv, det vill säga ramfaktorteorin, stämmer resultaten och litteraturgenomgången med tidigare forskning överens med de förklaringar teorin förespråkar kring skolans verksamhet. Yttre begränsningar såsom elevgruppens storlek,

lokalernas utformning och personalens täthet och utbildningsnivå inverkar på lärare i fritidshems möjligheter att bedriva en god fritidshemsundervisning. Detta eftersom beslut oftast i större utsträckning tas av statliga eller politiska ändamål, än vad läroplanens föreskrifter säger.

7. Avslutning

I detta avsnitt sammanfattas resultatet av studien, där syftet var att undersöka lärare i fritidshems egna erfarenheter och syn på tillgänglighetens inverkan på fritidshemsundervisningen. Syftet har uppnåtts genom att beskriva lärare i fritidshems upplevelser och erfarenhet kring såväl faktorer i allmänhet som tillgängligheten i synnerhet. Frågeställningen har besvarats genom vår empiriska undersökning som visar på att lokaler, elevgruppens storlek samt personaltäthet och utbildningsnivå hos personal inverkar på fritidshemsundervisningen på ett eller flera sätt.

Som vi nämnde inledningsvis i studien är yrkesrollen som lärare i fritidshem mångfacetterat och komplext, där olika faktorer måste hamna i synergi för att lärare ska kunna erbjuda eleverna en meningsfull fritid med stimulerande fritidsaktiviteter och bidra till utveckling och lärande. Vår studie har visat på att faktorerna hämmar möjligheterna för detta och istället beror mycket av det arbete som genomförs på fritidshemmen idag på pedagogernas engagemang och vilja att skapa och upprätthålla undervisningen enligt läroplanens föreskrifter. Dessa lärare arbetar målmedvetet utifrån rådande förutsättningar, genom att anpassa undervisningen utifrån såväl lokaler, elevgruppens storlek samt personalens täthet och utbildningsnivå, för att dels utveckla lärandet hos eleverna, dels för att minska ljudnivå och stressen bland personal och elever. Det empiriska materialet gav oss anledning att diskutera och resonera kring begreppen anpassningar, ljudnivå och stress, som resultat av otillräckliga förutsättningar för lärare i fritidshem. Rohlin (2012) menar att ledning, lokaler, planering av verksamheten med uppföljning och utvärdering av elevernas lärande är framgångsfaktorer för en lyckad verksamhet. Vi slår ett slag utifrån vår forskning att även elevgruppens storlek är av betydelse och kan ingå i Rohlins framgångsfaktorer för en lyckad fritidshemsverksamhet.

Yrkesrollen som lärare i fritidshem har genom de senaste 30 åren gått igenom en mängd olika förändringar där fritidspedagogen fått inneha olika roller. Anderssons (2013)

beskrivning av de olika professionsidentiteterna förklarar dessa roller på någorlunda adekvat sätt och vår uppfattning efter vår studie ger oss anledning att resonera kring den identitet vi anser vara mest lämplig för lärare i fritidshem, det vill säga *den traditionella fritidspedagogen*. Men eftersom att fritidshemmets uppdrag idag är mer skolimpregnerat än tidigare och innebär ett större samarbete inom skolans uppdrag sätter det större krav på lärare i fritidshem att fokusera sitt uppdrag mot både skola och fritidshem. Detta kan kopplas till *den skolkompletterande fritidspedagogen* (Andersson, 2013), vilket ger oss anledning att resonera kring en blandning mellan de två identiteterna istället, för att förklara yrkets framtida roll. De två identiteterna som Andersson (2013) beskrev som mer skolorienterade, det vill säga *backuplärare* och *lärare i social kompetens*, upplever vi vara förlegade då vi tycker att lärare i fritidshem ska fokusera på fritidshemspedagogik hela dagen. Inför framtida forskning hade det varit intressant att undersöka vilken typ av identitet nyutbildade lärare i fritidshem kommer att anta.

Referenslista

Andersson, B. (2013). *Nya fritidspedagoger – i spänningsfältet mellan tradition och nya styrformer*. Institutionen för tillämpad utbildningsvetenskap. Umeå Universitet. Hämtad från: <http://umu.diva-portal.org/smash/get/diva2:603114/FULLTEXT02>

Christoffersen, L. & Johannessen, A. (2015). *Forskningsmetoder för lärarstudenter*. 1 upplagan. Lund: Studentlitteratur.

Denscombe, Martyn (2016), *Forskningshandboken: För småskaliga forskningsprojekt inom samhällsvetenskaperna*. 2 upplagan. Lund: Studentlitteratur (488 s).

Graneheim, U H & Lundman, B (2004). Qualitative content analysis in nursing research: Concepts, procedures and measures to achieve trustworthiness. *Nurse Education Today*, 24, 105-112.

Kvale, S. (1997). *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Lund: Studentlitteratur.

Kvale S. & Brinkmann S. (2009). *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Lund: Studentlitteratur.

Larsson, S (2005). Kvalitativ metod, en introduktion. I: Larsson, S, Lilja, J & Mannheimer, K. *Forskningsmetoder i socialt arbete*. Lund: Studentlitteratur.

Linde, G. (2012) *Det ska ni veta! En introduktion till läroplansteori*. Lund: Studentlitteratur

Lundgren, U-P. (2014) *Läroplansteori och didaktik – framväxten av två centrala områden*
I: Lundgren U.P., Säljö, R. & Liberg, C. (Red.): *Lärande, skola, bildning: [grundbok för lärare]*. (3., [rev. Och uppdaterade] utg.) Stockholm: Natur & kultur.

Läraryrket (2013). *Det går inte att blunda längre - fritidshemmets villkor måste bli bättre*.
Läraryrket. Hämtad från:
https://res.cloudinary.com/lararforbundet/image/upload/v1466500784/8dbd9d0fd973a3d939086f786f8ecec/fritidshemrapport_maj2013_ny.pdf

Robson, C (2002). *Real World Research*. Oxford: Blackwell publishing

Rohlin, M. (2012). *Fritidshemmets historiska dilemman: en nutidshistoria om konstruktionen av fritidshemmet i samordning med skolan*. Stockholm: Stockholms universitets förlag

Schröder, M. & Tuisku, J. (2015). *Fritidshemmets uppdrag: ett helhetsperspektiv på elevens utveckling och lärande*. (Första upplagan). Stockholm: Liber.

Skolinspektionen (2010). *Kvalitet i fritidshem*. Rapport 2010:3. Stockholm:

Skolinspektionen. Hämtad från:

<https://www.skolinspektionen.se/globalassets/publikationssok/granskningsrapporter/kvalitetsgranskningar/2010/fritidshem/rapport-kvalitet-fritidshem.pdf>

Skolverket (2003) *Gruppstorlekar och personaltäthet i förskola, förskoleklass och fritidshem*. Hämtad från:

<https://www.skolverket.se/download/18.6bfaca41169863e6a654dcf/1553958120192/pdf1205.pdf>

Skolverket (2019). *Läroplan för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet (Reviderad 2019)*. Hämtad från:

<https://www.skolverket.se/publikationsserier/styrdokument/2019/laroplan-for-grundskolan-forskoleklassen-och-fritidshemmet-reviderad-2019>

Skolverket (2018). *Nya läroplansdelar för fritidshem och förskoleklassen*. Stockholm: Skolverket. Hämtad från:

<https://www.skolverket.se/download/18.6bfaca41169863e6a65d6ce/1553968186659/pdf4021.pdf>

SPSM (2018) *Värderingsverktyg för tillgänglig utbildning*. Härnösand: Specialpedagogiska skolmyndigheten.

Svensson P-G (1996). Förståelse, trovärdighet eller validitet. I: Svensson, P-G & Starrin, B (Red) *Kvalitativa studier i teori och praktik*. Lund: Studentlitteratur.

Vetenskapsrådet (2002). *Forskningsetiska principer - inom humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning*. Vetenskapsrådet: Elanders Gotab

Bilagor

Bilaga 1: Missivbrev till lärare som arbetar på fritidshem.

Bilaga 2: Intervjuguide inför intervjuer med lärare som arbetar på fritidshem.

Missivbrev

Fakulteten för lärarutbildningen

VT 2020

Till lärare som arbetar på fritidshemmet.

Vi heter Tomás Amerise och Resul Besim och studerar till grundlärare i fritidshem. Vi är nu inne på sista terminen på Kristianstad högskola och genomför just nu vårt examensarbete.

Vi är intresserade av att ta del av Dina tankar kring fritidshemmets förutsättningar att bedriva fritidshemsundervisning.

Vi vill härmed göra en förfrågan om Du vill delta i en intervju om hur lärare i fritidshem ser på fritidshemmets förutsättningar utifrån begreppet tillgänglighet i form av lokaler, elevgruppens utformning och personaltäthet och hur dessa inverkar på fritidshemsundervisningen.

Din kunskap och erfarenhet i arbetet på fritidshemmet är viktigt insamlingsdata för vårt examensarbete. Vi vill gärna träffa Dig för en intervju. Intervjun uppskattas ta cirka tjugo minuter. Du bestämmer själv vilken tid på dagen och var denna intervju ska äga rum. Intervjun kommer spelas in så att vi ska kunna få med allt Du har att framföra.

Vi kommer att följa de etiska principer som är fastställda av Vetenskapsrådet, det vill säga att deltagandet är frivilligt och deltagandet kan avbrytas när som helst. Svaren kommer vara strikt konfidentiella, inga namn på personal eller fritidshem kommer att kunna identifieras i uppsatsen. När arbetet är godkänt kommer allt insamlat material att förstöras. Du kommer givetvis att kunna ta del av våra resultat och vårt arbete om Du önskar det.

Vi tackar på förhand för visat intresse och ser fram emot att få ta del av Dina kunskaper.

Med vänliga hälsningar

Tomás Amerise och Resul Besim

Tomás Amerise
tomas.amerise@malmo.se

Resul Besim
resul.besim@malmo.se

Intervjufrågor

Verksam, hur länge?

Årskurs? Hur stor elevgrupp?

Vad är dina arbetsuppgifter? Hur mycket planeringstid?

- **Faktorer i allmänhet**

- Vilka faktorer tycker du är viktiga och behövs för att bedriva en god fritidshemsundervisning?
- Hur ser din samverkan ut? – *Hur tycker du en samverka ska vara?*
- Ledning - *Hur tycker du din ledning arbetar för att uppfylla kraven enligt fritidshemmets syfte?*

- **Tillgänglighet i synnerhet**

- Vilken behörighet har dina närmsta kollegor?
- Hur många jobbar på din avdelning?
- Finns det någon skillnad på en utbildad och outbildad pedagog?
- Hur påverkar detta (ovanstående) er undervisning?
- Vad tycker du om den fysiska miljön som ni har att tillgå? – *Hur ser era lokaler ut? Finns det plats för lugna aktiviteter såsom vila och återhämtning, idrottshall, skolgård, föreningsliv i närområdet?*
- Hur påverkar detta (ovanstående) er undervisning?
- Hur påverkar elevgruppens storlek er undervisning?
- Hur påverkar dessa faktorer dig?

- **Avslutande frågor**

- Utifrån dina förutsättningar på din avdelning, tycker du att ni når upp till fritidshemmets syfte enligt läroplanen?
- Hur hade en optimal verksamhet sett ut enligt dig?